

Heeft dit gemeentebestuur het lef en de inzichten om hetzelfde te doen als de door de PvdA overheerste gemeenteraad in 1999?

1999, bijna twintig jaar geleden, zag men in dat een stad die cultuur hoog heeft zitten ook de subcultuur zou moeten koesteren: De slogan “Geen Cultuur zonder Subcultuur” werd de onderlegger voor het beleid in Amsterdam.

De schrik zat er indertijd behoorlijk in bij het toenmalige stadsbestuur omdat verschillende internationaal bekende grotere panden als de Graansilo, de Kalenderpanden, Pakhuis Afrika en Pakhuis America ontruimd zouden gaan worden waardoor er geen plek meer zou zijn waar subcultuur kon ontstaan of verder ontwikkeld zou kunnen worden in Amsterdam. De gemeente heeft toen met de subtekst “Geen Cultuur Zonder Subcultuur” een Plan van Aanpak Broedplaatsen gemaakt met daaraan gekoppeld miljoenen euro's om plekken waar de subcultuur zich zou kunnen ontwikkelen te ondersteunen. De doelstelling van dit Plan van Aanpak broedplaatsen was: “Zorgdragen voor het realiseren van kleinschalige infrastructuur voor (overwegend) niet commerciële, culturele ondernemers - waaronder (semi-) professionele kunstenaars - en het scheppen van voorwaarden voor een duurzame instandhouding van dergelijke infrastructuur in de stad”.

Helaas is er sindsdien niet veel opgelost en is het in standhouden van de subculturele infrastructuur nog steeds belangrijk, vooral nu dat de laatste grote subculturele samenschooling, de ADM, op het punt staat te verdwijnen. Natuurlijk wordt er door de machthebbers van de stad verwezen naar het broedplaatsbeleid, echter dit broedplaatsbeleid zorgt dat er ateliers blijven in de stad maar zorgt allang niet meer voor het in standhouden van het subculturele klimaat in de stad. Het hoofddoel om te zorgen voor een duurzame instandhouding van een subculturele infrastructuur staat al meer dan 15 jaar op zeer een laag pitje; blijkbaar worden de hoeveelheid m2 belangrijker gevonden dan de invulling van diezelfde m2. In het geval van broedplaatsen is het gemeentelijk motto verworpen dat kwantiteit boven kwaliteit gaat. Cijfers zijn een makkelijk aantoonbaarder resultaat terwijl kwaliteit van het subculturele klimaat niet te meten is. Deze keuze voor kwantiteit wordt nog steeds gemaakt terwijl nu de hoogstaande subculturele internationale bekende kwaliteit van de bevolking van de ADM dreigt te versnipperen en daardoor zal verdwijnen.

De kwaliteit van de gerealiseerde m2 stond in het beginsel van het broedplaatsbeleid wel hoog op de agenda. “Bij al deze varianten komt naar voren dat de groepen grote invloed op de toewijzing uitoefenen, hetgeen van groot belang is voor de synergie/sociale cohesie en het verantwoordelijkheidsgevoel. De culturele ondernemers geven bovendien aan dat veelal een organisatievorm wordt nagestreefd waarbij de groep zelf de ontwikkeling, exploitatie, beheer en toewijzing ter hand neemt. Op deze wijze kunnen volgens de groepen enerzijds de huren laag worden gehouden en is anderzijds de kans op een langdurig succesvol gebruik van het pand zo groot mogelijk. Het mes snijdt daarmee aan twee kanten.” Er valt hieruit op te maken dat zeggenschap door de gebruikers essentieel is om de kwaliteit te borgen.

Het bij de oprichting geldende reglement van de CAWA, wat broedplaatsplannen moest gaan beoordelen laat zien dat deze zelforganisatie en zeggenschap een essentiële pijler was onder het broedplaatsbeleid, citaat:

1. De (broedplaats)groep heeft een visie op schrift gezet waarin wordt aangegeven op welke wijze de groep bijdraagt aan het culturele of creatieve klimaat van de wijk of de stad. Daarbij is sprake van de volgende kenmerken (waarbij het accent kan verschillen):

Autonomie: Het pand kent zelfbeheer en zelfbestuur door de (bewoners en) gebruikers. Zelfbeheer is een keuze voor autonomie en flexibiliteit, maar evenzeer een sociaal experiment dat zich voortdurend ontwikkelt. Daarmee is het op zich al een bijdrage aan de sociaal culturele dynamiek van de stad.

Collectiviteit: Er is interne democratie. Het beheer, het onderhoud en de onderlinge interactie zijn bij uitstek een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het project als geheel. Er is een actief beleid om de sociale cohesie te bevorderen en in stand te houden. Onderlinge hulpverlening is de norm en niet de uitzondering. Het collectief is gericht op duurzaamheid én flexibiliteit van het pand, de sociale structuur en alles wat daarbinnen gebeurt.

Functiemenging: Het gebruik is divers. (Wonen), werken en publieksfuncties zijn gemengd. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen kunstenaars en andere ambachtelijke bedrijvigheid. Evenmin bestaat er een principieel onderscheid tussen de culturele en de sociaalpolitieke dimensie, voor zover ze al niet samengaan. Er is ook diversiteit (inwoonvormen,) in bedrijfsvoering en in vormen van arbeid. Bedrijvigheid is in principe kleinschalig.

Solidariteit: De bewoners en gebruikers zijn erop uit om connecties aan te gaan met elkaar en met de buitenwereld. Ze zijn initiërend in het leggen van contacten en het aangaan van samenwerkingsverbanden binnen hun eigen werkveld, en daarbuiten. Het pand is belangrijk voor minderheidsgroepen in het algemeen en voor de stedelijke subcultuur in het bijzonder. Het speelt een rol in de eigen buurt, en maakt deel uit van stedelijke en landelijke netwerken. Sociale beweging is een constante factor, bij de individuele bewoners en gebruikers, en bij het pand als collectief.

Toegankelijkheid: De bewoners/gebruikers streven naar toegankelijkheid, zowel voor producenten als voor consumenten. Betaalbaarheid is daarbij een cruciale factor. Niet alleen als randvoorwaarde, maar ook omdat het ruimte schept voor solidariteit, en voor experimenten en vernieuwing. Openbaarheid en het streven naar openheid zijn essentieel.

Op papier lijkt dit een borging voor de plekken waar subculturele activiteiten ontwikkeld worden, echter na bijna 20 jaar broedplaatsbeleid is gebleken dat het broedplaatsbeleid al vrij snel na 2003 zijn doel is voorbijgeschoten en verworpen is tot het aanbieden van ateliers alleen voor kunstenaars in plaats van een sociaal experiment met als doel de versterking van de subcultuur. De teloorgang van het broedplaatsbeleid kreeg helemaal gestalte door de stelling in 2004 van Bureau Broedplaatsen dat er geen groepen mensen meer waren die zelf een pand konden ontwikkelen, in 2006 werd het beleid ook daadwerkelijk aangepast door geen gehele panden meer te subsidiëren, maar alleen het kunstenaarsatelier gedeelte van een pand. Helaas zijn er daarom maar enkele broedplaatspanden zoals de Plantagedoklaan en OT301 die voldoen aan de oorspronkelijke voorwaarden van het reglement van de CAVA. Deze panden zijn niet gesplitst in een gesubsidieerd kunstenaarsgedeelte en een commercieel te verhuren gedeelte, maar zijn nog één subcultureel geheel. Het frappante is dat deze panden in tegenstelling van andere broedplaatsen internationale bekendheid genieten. OT301 heeft een paar jaar geleden niet voor niets de prijs van het Amsterdams Fonds van de Kunst gewonnen.

Zelforganisatie en zeggenschap door de gebruikers zijn de belangrijkste pijlers waar succesvolle (culturele) panden op rusten. Dit wordt bewezen als niet alleen de geschiedenis van het broedplaatsbeleid, maar ook de vijftienjaar daarvoor onder de loep genomen wordt.

Als er gedacht wordt aan dat er 180 gelegaliseerde kraakpanden zijn die in bezit zijn van woningbouwcoöperaties. De gebruikers van deze panden hebben totaal geen zeggenschap over het beheer en organisatie van de panden. Er werd indertijd bij de legalisatie geloofd dat de zeggenschap zou plaatsvinden via de ledenvergaderingen van de toenmalige woningbouwverenigingen. Woningbouwverenigingen bestaan echter niet meer, het zijn woningcorporaties geworden. Een aantal zijn deze oud-kraakpanden (zeer goedkoop gekregen van de gemeente, en verbouwt via een landelijke subsidie, zodat de woningbouwverenigingen indertijd zelf bijna geen kosten eraan gehad hebben), zoals de beruchte Vondelstraat en de Haarlemmerpoort, nu aan het verkopen als luxeappartementen. Al snel na de legalisatie van deze 180 panden werd er in de stad niets meer gehoord van deze panden.

Bij gelegaliseerde panden als Tedderode en de WG-paviljoen 1 en 2 is de zogenoemde Casco + regeling toegepast: De woningbouwcoöperatie onderhoudt het casco, de huurders bouwen en onderhouden de binnenkant van de gebouwen en ze hebben de coöptatie in handen. De gebruikers hebben een collectief huurcontract. Op zich heeft dit jarenlang geresulteerd in dat deze panden redelijke bekendheid hebben in de stad. Het nadeel van deze medezeggenschap is dat op dit moment

deze panden moeilijkheden hebben met hun verhuurder, omdat de woningcorporatie delen van de panden meer financieel wil uitbaten. Bij Tedderode is onlangs bekend geworden dat een deel van het pand bestemd wordt om als luxeappartement te verkopen door de woningbouwcorporatie.

Er zijn een tiental gelegaliseerde panden die wel volledige zeggenschap hebben. Deze panden hebben er vaak voor gekozen om ook een openbare subculturele functie in het gebouw te hebben. Voorbeelden hiervan zijn De Frederik Hendrikschool met de Nieuwe Anita, de Witte Reus met Zaal 100, de Binnenpret met o.a. de Occii, de Van Ostadefabriek met haar theater, Vrankrijk, en de al genoemde Plantagedoklaan en de OT301. Deze panden hebben een stedelijke subculturele bekendheid, en een flink aantal hebben ook internationale bekendheid.

De conclusie is dat van de 200 gelegaliseerde kraakpanden, maar het handjevol panden met totale zeggenschap een echte reële meerwaarde hebben voor het subculturele-klimaat van Amsterdam. Zeggenschap door de gebruikers over een project of pand is blijkbaar de essentiële factor daarvoor.

Wat er op de ADM ontstaan is is niet te vergelijken met andere plekken waarbij de gebruikers de zeggenschap hebben. De ADM is meer dan een pandje met 20 a 30 betrokkenen. Omdat er ook land is bij de ADM, in tegenstelling van de genoemde oud-kraakpanden, zijn er mogelijkheden om grootsere projecten waar te maken dan waar dan ook in Amsterdam

Juist de opgebouwde eigen zeggenschap in combinatie van zelfbouw op land, zelfbouw in het pand en het wonen en werken op schepen maakt de ADM anders dan alleen maar een gebouw met zijn muren als beperkingen. De combinatie tussen wonen, werken en bij elkaar leven maakt de subculturele kracht groter dan die van de plekken als Ruigoord en het Veem waar alleen gewerkt mag worden. De subculturele kracht van de meer dan 100 gebruikers is veel groter dan waar ook in Amsterdam. Deze unieke combinatie moet gekoesterd worden in plaats van ontruimd. Deze meerwaarde moet behouden worden voor het welzijn van de stad Amsterdam.

Het is dus raadzaam dat er een duurzame oplossing komt voor de gehele ADM-bevolking. Bij een tijdelijke oplossing wordt het kind weliswaar iets later maar nog steeds met het waswater weggegooid. Leden van het gemeentebestuur die daarna hun handen in onschuld wassen zijn hetzelfde als Pontius Pilatus die zijn handen in onschuld waste toen Jezus onder zijn verantwoordelijkheid werd gekruisigd.

In de bijlage een uitdieping van wat essentieel is voor zeggenschap en hoe zeggenschap al georganiseerd wordt bij andere projecten.

Geschreven door Hessel Dokkum, oktober 2018

Adviseur legalisatie via HAT-regeling van een aantal kraakpanden 1983-1988

Lid begeleidingsgroep gemeentelijke Casco Plus regeling, 1988-1990

Adviseur bij het aangaan van erfpacht door een aantal SchoonSchippanden, 1991-1993

Aankoopbegeleider en bestuurslid gebouw Vrankrijk, 1991-heden

Mede-initiatiefnemer gebouw Plantagedoklaan en nog steeds adviseur, vanaf 1998

Initiatiefnemer Broedplaats NDSM, 1999

Medeoprichter vereniging de Vrije Ruimte, 2000

Adviseur bij de conversie van de erfpacht bij de 8 erfpachtpanden, 2005-2017

Medeoprichter stichting Urban Resort, 2006

Lid Crashclub (groep deskundigen geleid door ambtenaren die de filosofie voor broedplaatsen vorm gaf), 1999

Lid klankbordgroep Broedplaatsen Amsterdam, 1999-2007

Lid CAWA-commissie, die broedplaatsplannen voor de gemeente beoordeeld, 2008-2013

Bijlage bij raadsadres

Zeggenschap ten voordele van subculturele uitingen

Met een gehele groep gebruikers zelf zeggenschap hebben over een pand is essentieel voor het voortbestaan van de infrastructuur van de subcultuur. Een groep moet een hoog organisatiekracht hebben om zeggenschap goed te kunnen gebruiken. Deze zeggenschap zorgt er ook voor dat mensen elkaar tegenkomen om met elkaar af te stemmen. Naast deze organisatorische ontmoetingen zorgt de fysieke architectuur voor ontmoetingen in de wandelgangen. Om een plek goed te laten functioneren zijn zowel de fysieke en als organisatorische ontmoetingen essentieel. Vanuit ontmoetingen leert men elkaar kennen en kunnen er samenwerking, kruisbestuiving en synergie ontstaan.

Zeggenschap door de gebruikers is op verschillende manier te organiseren.

1. Er zijn panden die het eigendom hebben laten vallen onder de gebruikersvereniging. Alle besluiten worden genomen op de ledenvergadering van deze vereniging (voorbeelden zijn de Binnenpret en OT301). Elke pandvergadering is meteen een Algemene Leden Vergadering. Om met de waan van de dag om te gaan is er vaak een dagelijks bestuur gekozen wat de besloemingen in lijn zoals ingezet door de ledenvergadering probeert op te lossen.

Het voordeel van deze constructie is dat het een echte democratie betreft. Er zijn zelfs panden waarin in consensus besloten moet worden, waardoor de gebruikers gedwongen zijn elkaar serieus te nemen. De meerderheid overheerst dan niet de minderheid. Een ander voordeel is dat als een bestuur van de vereniging zijn eigen weg gaat, deze bestuursleden in een volgende vergadering door de gebruikers uit hun ambt gezet kunnen worden. De zeggenschap ligt voor 100% bij de gebruikers.

Het nadeel van deze constructie is dat de vereniging niet alleen eigenaar is, maar ook de belangenvertegenwoordiger van de huurders is. Huurdersbelangen kunnen in conflict zijn met eigenaarsbelangen. Een eigenaarsbelang is bijvoorbeeld dat de huur iets omhoog moet om het noodzakelijke schilderwerk te kunnen laten doen, terwijl het huurdersbelang is dat de huur zo laag mogelijk is. Een ander nadeel is dat de gebruikers er onderling niet uitkomen waardoor sommige eigenaarsbelangen vooruitgeschoven worden.

2. Er zijn panden die het eigendom van een pand hebben laten vallen onder een door de gebruikers zelf opgerichte stichting. Degenen die zitting hebben in het stichtingsbestuur worden aangesteld door de gebruikers. Naast gekozen gebruikers zijn dat vaak het ex-gebruikers of andere externen die bij het pand betrokken zijn die gevraagd worden in het bestuur zitting te nemen. Voorbeelden hiervan zijn De Frederik Hendrikschool en de Van Ostadeschool. Vaak zijn dit een soort slapende besturen omdat beslissingen in het pand genomen worden op de pandvergaderingen van de gebruikers. Deze besturen worden geacht af en toe een handtekening te zetten als nodig. Ze hebben vaak wel de vinger aan de pols.

Vaak zijn de huurders in zo'n geval dan verenigd in een huurdersvereniging, en is de pandvergadering de Algemene Leden Vergadering, die een bepaalde stemverhouding heeft als er beslissingen gemaakt worden.

Voordeel is dat er een formele scheiding is tussen eigenaarsbelangen en huurdersbelangen. Als er eigenaarsbelangen in conflict zijn met huurdersbelangen zal het bestuur van de stichting even actief moeten worden.

Nadeel is dat het bestuur van de eigenaarsstichting de formele macht heeft om zijn eigen weg te gaan zonder rekening te houden met de gebruikers. De gebruikers kunnen niet iemand uit het bestuur van de stichting zetten. Dat betekent dat er formeel gezien geen 100% zeggenschap is door de gebruikers.

3. Er zijn panden die het eigendom hebben laten vallen onder een door de gebruikers zelf op gerichte stichting, maar de statuten van deze stichting zodanig hebben verweven met de statuten van de gebruikersvereniging dat het stichtingsbestuur niet kan weglopen met het project. Voorbeelden hiervan zijn Plantagedoklaan en Vrankrijk.

Er is binnen de eigenaarsstichting opgenomen dat er twee van de vijf bestuursleden lid moeten zijn van de gebruikersvereniging zonder dat ze daar in het bestuur zitten. De bestuursleden moeten voorgedragen worden door de gebruikersvereniging. De meerjarenbegroting en de jaarstukken moeten goedgekeurd worden door de gebruikersvereniging. Mochten de eigenaarsstichting en de gebruikersvereniging met elkaar in conflict komen dat is er statutair geregeld dat er arbitragecommissie gevormd wordt, die na iedere partij gehoord hebbende een bindend advies geeft aan de partijen. Elke pandvergadering is een Algemene Leden Vergadering waarin de besluiten gedaan worden.

Voordeel is dat er het stichtingsbestuur actiever is dan een slapend bestuur en dus ook goed een vinger aan de pols heeft bij de voortgang van het project. Ook kan het bestuur van de stichting niet weglopen met het project, ook de gebruikers kunnen dat niet. Essentieel is dat bij conflicten de voortgang van het project niet stagneert doordat er een arbitragecommissie in het leven geroepen kan worden. Er is 100% zeggenschap door de gebruikers.

Nadeel is er een lange besluytermijn zal zijn bij sommige besluiten omdat er vergaderingen van zowel de gebruikersvereniging als de stichting nodig zijn.

Stellingen die essentieel zijn voor zelfbeheer, eigen zeggenschap en eigen verantwoordelijkheid:

1. Essentieel is het hebben van een visie die niet alleen over de doelstelling en invulling van een pand of project gaat maar voornamelijk ook gaat over wat er van individuele gebruikers verwacht kan worden.

2. Essentieel is dat een pand draait op een goed financieel beheer met onderliggende meerjarenbegrotingen waaronder een onderhoudsbegroting.

Op een meerjarenbegroting is te zien welke ruimte er financieel is in de komende jaren. Ook kan gezien worden wat de effecten zijn van een beleid. Nieuwe plannen kunnen daardoor tegen het licht gehouden worden of ze haalbaar zijn of niet.

3. Essentieel is het besef dat een huurdersbelang anders is dan een eigenaarsbelang. Als eigenaar is het onderhoud van het pand erg belangrijk, echter als huurder is een lage huur belangrijk.

4. Een zelfbeheer pand draait op energie en tijd van mensen. Als mensen geen energie in het pand stoppen zal er weinig tot niets gebeuren. Het pand zal dan ook achteruitgaan. Als mensen alleen nog maar gebruik maken van het pand en de algemene voorzieningen zonder er zelf energie in te stoppen

wordt het tijd dat deze mensen vertrekken. Inactieve mensen die blijven hangen zijn dodelijk voor de voortgang binnen zelfbeheer projecten.

5. De huur bij een zelfbeheer pand bevat niet alleen geld, maar ook energie en tijd. Binnen een pand wat geen zelfbeheer heeft wordt er door middel van een hogere huur alle eigenaarsverantwoordelijkheden afgekocht. Binnen een zelfbeheerpand is er vaak een lage huur qua geld, maar onderdeel van de huur is ook de energie en tijd van mensen (als je deze zou kapitaliseren hebben mensen geen lage huur meer, maar juist een extreem hoge huur).

6. Een pand hoeft zich niet aan te passen aan het individu, maar het individu moet zich wel blijven aanpassen aan het pand. Als een individu zich niet aan wil passen aan een pand wordt het tijd om te vertrekken. Niemand is verplicht om te blijven.

7. Essentieel is de constante vraag of een voorstel van een gebruiker het algemene belang dient of het eigen individuele belang. Het algemene belang hoort voor te gaan op het individuele belang als deze strijdig zijn met elkaar.

8. Zelfbeheerprojecten zijn aan veranderingen onderhevig door de veranderende tijdsgeest. Stilstaan is ook bij dit soort projecten achteruitgang. Het betekent dat 'oude' afspraken altijd ter discussie gesteld kunnen worden.

9. De gebruiker moet bewust zijn dat een zelfbeheerpand draait op ontmoetingen. Hoe meer ontmoetingen hoe meer dynamiek. Vanuit ontmoetingen ontstaat synergie en verandering, door ontmoetingen leren mensen elkaar beter kennen. Door ontmoetingen ontstaat duurzaamheid. Mensen die geen ontmoeting willen hebben geen meerwaarde voor het project.

10. De architectuur bepaalt de fysieke ontmoetingen in een pand. Zijn er verschillende voordeuren dan zijn er minder ontmoetingen dan als het pand één ingang heeft. Bij bijvoorbeeld gezamenlijke sanitair en ruimtes vindt er een andere ontmoeting plaats dan als iedereen een individueel toilet heeft.

11. De gezamenlijk verantwoordelijkheid zorgt zelf ook voor ontmoetingen. Niet alleen door zelfwerkzaamheid, maar ook door het organiseren daarvan. Vergaderingen zijn ontmoetingen. Beseffen dat daarom een vergadering goed geleid moet worden is essentieel. Slecht geleide vergaderingen leiden tot onvrede en niet tot oplossingen.

12. De fysieke architectuur bepaalt een hoop ontmoetingen binnen een pand, maar ook de sociale architectuur bepaalt dat. Door de sociale architectuur wordt bepaald hoe men zich binnen een pand georganiseerd heeft. Deze sociale architectuur bepaalt de directe verantwoordelijkheid van iedere gebruiker. Hij is dus bepalend voor het gevoel van verantwoordelijkheid. Een platte organisatie geeft een andere dynamiek dan een top-down organisatie.

13. Essentieel is waarom en op welke manier een bepaalde nieuwe gebruiker gekozen wordt. Wie het wordt wordt bepaald door of het project een bepaald iemand nodig heeft. Van tevoren een profiel maken is een aanrader. Sowieso is het een voorwaarde dat iemand coöperatief ingesteld is'. Het belang voor de nieuwkomer zelf kan anders zijn dan het belang voor het project. Een

nieuwkomer zal kijken of dat een project meerwaarde heeft voor hem of haar als individu. Hopelijk beseft een nieuwkomer dat het meedoen aan een zelfbeheerproject ook zijn energie en tijd kost. Een essentiële vraag aan een nieuwkomer welk voordeel het project heeft als de nieuwkomer huurder wordt.

14. De groep moet het beseft hebben dat een nieuwkomer zijn eigen invloed zal hebben op de sfeer. Doordat er een nieuwkomer is zal de groeps sfeer en de groepsdynamiek veranderen. Er moet niet te licht omgegaan worden met het aannemen van mensen. Zij bepalen daarna mede de leefomgeving van alle betrokkenen. Het hebben van een goede aannameprocedure is essentieel.

15. Essentieel is het besef dat mensen in een pand geen vrienden hoeven te zijn. De basis is dat mensen elkaar respecteren en elkaar in hun waarde laten.

De spelende mens

De gebruikers van zelfbeheerplekken zouden mensen moeten zijn die het leven zien als een spel. Er is in 2010 samen met Bart Stuart een middag georganiseerd over De Spelende Mens. De stelling dat ieder mens ook een spelende mens kan zijn is gehouden tegen het licht van het toenmalig broedplaatsbeleid. Hieronder staan een aantal stellingen die in het achterhoofd gehouden moeten worden als men onderdeel is van een coöperatieve zelfbeheerplek.

- Er kan geen experiment en verandering plaatsvinden zonder dat er gespeeld wordt.
- De spelende mens heeft een speelveld nodig om te kunnen spelen (een pand, een terrein, maar het kan ook internet zijn).
- Alleenspelen levert niets op, vanuit samenspelen komt er verdieping in het spel.
- Door verdieping van het spel heeft het spelen meerwaarde voor de ontwikkeling van ieder samenspelend mens (vergroten van: oplossingsgericht denken, reactievermogen, inlevingsvermogen, inzicht in wie je bent, hoe om te gaan met eigen gevoelens t.o.v. medemens, inzicht in oorzaak en gevolg, etc.)
- De spelers op een speelveld bepalen gezamenlijk de regels. Regels zijn niet vaststaand, maar kunnen veranderen in een gezamenlijk overleg. Niemand is de baas op het speelveld.
- Er kan alleen samen gespeeld worden als er niet wordt vals gespeeld door individuele spelers.
- Het speelveld kan naargelang de spelers dat willen groter of kleiner worden tijdens het spel.
- Het samenspelen moet niet ten koste gaan van ander spel.
- Het samenspelen combineren met anderen die ook samenspelen vergroot het speelveld en de mogelijke impact van het spel.
- Bij toetreding van elke nieuwe speler kan het gezamenlijke spel veranderen. Ook zal het spel veranderen als spelers het speelveld verlaten.
- Samenspelen is een vorm van ontmoeting, deze ontmoeting kan ook op ander vlak voor samenwerking en synergie zorgen.
- Door samen te spelen leer men andere spelers op een dieper vlak kennen, waardoor er verbintenissen op elk niveau kunnen ontstaan.
- Door het spelen van een spel kan er geprobeerd worden dat er met dezelfde deelnemers ook andere spelen gespeeld kunnen gaan worden.
- Een spelende mens is in principe een ja-zegger (ja tegen verandering, ja tegen samenspel, ja tegen ontwikkeling, ja tegen experiment).
- Zonder spelen is een coöperatief samengaan en samendoen onmogelijk.

Hessel Dokkum, oktober 2018